

KÖNYVSZEMLE

Petneki Katalin

Az idegen nyelvek oktatása Magyarországon az ezredfordulón

JATEPress: Szeged, 2007. 161 p.

Petneki Katalin műve az ezredforduló nyelvoktatás-történetét írja meg, azt a másfél évtizedes történetet, ami a rendszerváltástól, 1989-től nagyjából jelen évtizedünk feléig, a szerző szerint 2004-ig tart. Bár a véletlenek összejátszása és a mű kéziratának lezárása jelölte ki ezt az utóbbi dátumot, mégis úgy tűnik, hogy ez szakaszhatár is lesz a magyar nyelvoktatás legújabb kori történetében, mivel több esemény is egy új ciklust jelez előre a 2004/05-ös tanévtől kezdődően. Ezekre maga a szerző is utal, amikor az EU-tagságot, az új kétszintű nyelvi érettségi beüzemelését, a bolognai folyamatot, a tanárképzés teljes átszervezését, az angol nyelv tervezett középiskolai kötelezővé tételét érinti. Hozzátehetjük még ezekhez az iskolarendszeren kívüli nyelvoktatás kifejlődését és megerősödését vagy a hazai nyelvvizsga-rendszerek kialakulását mint újabb fejleményeket. Nyelvoktatás-történeti munkát olvashatunk, de erős egyéb aspektusokkal, mivel végig és szervesen jelen van a nyelvpedagógiai, a szakmódszertani, a nyelvpolitikai és a szociológiai vonulat, méghozzá mindig jól és pontosan adatolva, háttérdokumentumokkal megerősítve. Ez önmagában is megteremthetné a mű hitelességét, de erre rásegít az a tény, hogy a munka szorosan a földhöz, mondhatni a realitásokhoz tapad akkor, amikor elejétől végig és szisztematikusan két élő idegen nyelv: az angol és a német adatszerű, méréseken alapuló oktatástörténetét és problematikáját tárja fel az adott időszakra vonatkozóan. Meg kell jegyezni, hogy ezzel a választással nem diszkriminálta az egyéb nyelveket, csak a két főnyelvvél nyelvoktatásunk valós állapotát, egyben szociológiai hátterét sikerült megra-

gadni, egyben az angol és az egyéb nyelvek közötti „vitát” is érzékeltetni.

Azt írtam a könyvről, hogy nyelvoktatás-történet, de ezt ki kell egészíteni azzal, hogy teljes leírásra törekvő monografikus munka, amely kézikönyvként használható. Ebből következik, hogy egy lendülettel is végigolvashatja az érdeklődő, de részenként, fejezetenként, sőt táblázatonként is olvasható, talán mondjuk inkább azt, hogy így is használható, újból és újból levehető a könyvespolcra. Ez a szerzőnek a jelen műben használt alkotás-módszertanából és szerkesztési elveiből következik. Alkotás-módszertani szempontból sajátos és szerencsés utat választ akkor, amikor egyrészt az Országos Közoktatási Intézetben 2001 és 2003 között végzett széles körű és összegző nyelvoktatás-kutatási program, illetve saját disszertációjának eredményei köré szervezi és kapcsolja be mindazt a kiemelhető és a téma szempontjából felhasználható felmérést, adathalmazt és eredményt, amit más műhelyek vagy kollégák produkáltak az adott másfél évtizedről. Jó szemmel, szerencsés kézzel, átgondoltan, filológiaiilag pontos hivatkozásokkal, utalásokkal emelte ki – pontosabban emelte be művébe – a megfelelő részeket. Ez nem gátolta meg az egyéni, de ugyanakkor szakmailag helytálló véleményformálásban, gondolatfelvetésekben, problémaláttatásban. Ebből a szintetizálásból az is következett, hogy minden olyan kulcsszó, tételmondat, adat vagy eligazító táblázat jelen van a műben, ami kihagyhatatlan az ezredforduló magyar nyelvoktatásának problematikájából. Érdeemes megemlíteni, hogy a 161 lapnyi könyvben 125 ábra, táblázat, diagram vagy összesítés található, ennek ellenére nem tűnik száraznak vagy túlszűfolttnak, mivel ezek felvezetése logikus, tartalmuk pedig adekvát módon kapcsolódik az éppen kifejtett részmához vagy a mű egészéhez. Mindehhez kapcsolódik még a 171 tételből álló tematikus bibliográfia, s a tételek közül

több további legördülő forrásként és adattárként használható a maga saját bibliográfiai felsorolásával.

Visszatérve a szerkesztésre, elmondható, hogy a mű 10 főfejezetre és számos alfejezetre oszlik. A főfejezetek – amint ezt a szerző a bevezetőben kifejti – kutatási tézisei alapján alakultak ki, és a következő jól orientáló címeket viselik: I. Bevezető (a probléma felvezetése, a korszak behatárolása és a kutatási háttér bemutatása); II. Az iskolai nyelvvoktatást érő kihívások; III. Nyelvvoktatási módszerek jellemzői és hatásuk; IV. A tantervek szerepe a nyelvvoktatásban; V. Nyelvkönyvek és egyéb tanulási segédletek a nyelvvoktatásban; VI. Nyelvtanári és nyelvtanulói képességek és készségek összefüggései; VII. A nyelvi teljesítmények mérése és értékelése; VIII. Az idegen-nyelvszakos tanárképzés helyzete; IX. Kitekintés (a szakma helyzetének áttekintése, összegzése; megállapítások és a velük összefüggő feladatok); X. Utóhang (helyzet a mű lezárása után, a 2004/05-ös tanévben beállt változások hatása, új korszakhatár, a nyelvvoktatási paradigmaváltás kérdésének felvetése). A címekből úgy tűnik, hogy a szerző minden olyan lényeges kérdést megragadott, elemzés tárgyává tett, amelyek az ezredforduló nyelvvoktatását befolyásolták vagy meghatározták a közoktatásban. A fejezetek többségét tömör összegzés zárja, így akár ezek elolvasásával is tájékozódhat a tartalomról az adott résztéma iránt érdeklődő. Nyilvánvaló, hogy egy 161 lapnyi munkába a téma minden részlete nem fér bele, de a fő vonulatok jól megragadhatók. Erről maga a szerző így fogalmaz: „Jelen munka inkább azt tűzi ki céljául, hogy egy állapotról és az ebből adódó tendenciákról adjon képet, így remélve azt, hogy sikerül megmutatni azokat az utakat, lehetőségeket, amikkel a nyelvtanítás hatékonysága javítható, a tanulók és tanárok elégedetlensége csökkenthető” (p. 7).

Majd az állapotrajzot és a tendenciákat feltárni kívánó célt lejjebb így indokolja: „A fenti kérdéscsoportot azért a következő nézőpontból fogom tárgyalni: Az elmúlt 10–15 év

oktatáspolitikai dokumentumaiban, tanterveiben deklarált célok mennyire egyeznek meg az iskolák, illetve tanárok céljaival; mennyire fontos a tanárok megítélése szerint az idegen nyelv mint tantárgy; mi jelent problémát a nyelvtanításban a tanárok véleménye szerint és miért; mit gondolnak a nyelvtanárok a tantervi szabályozásról; milyen szerepet tulajdonítanak a nyelvtanárok a tankönyveknek, mit tartanak a kiválasztásnál fontosnak; milyen egyéb eszközök segítik munkájukat, és ezek mennyire élnek; milyen tevékenységformák keretében dolgoznak a tanárok diákjaikkal, s ebből milyen következtetéseket lehet levonni a tanárok módszertani felkészültségéről; hogyan értékelik a nyelvtanárok tanulóik nyelvi teljesítményét; milyen a nyelvtanárképzés és -továbbképzés helyzete” (p. 8).

A két idézetből, különösen az indoklásból két dolog derül ki: az egyik az, hogy a nyelvvoktatás hatékonyságát tartja a szerző az egyik kiemelt kérdésnek; a másik pedig az, hogy a nyelvvoktatás minőségének zálogát – egyben a hatékonyság legfontosabb eszközét – a sokoldalúan felkészített nyelvtanárban látja. Ezért is építi szempontjait és kérdéseit elsődlegesen a tanári személyiségre és annak véleményére. Ez a felfogás abból az elvi hozzáállásból fakad, hogy a 15 év alatt a nyelvi rendszerváltás is lezajlott minden szükséges elemével együtt, de a hatékonyság és a társadalmi elégedettség – függetlenül az oktatott nyelvtől – lassan és nehezen emelkedik. Ezt a folyamatot gyorsíthatja meg a nyelvtanár személyisége, ha tevékenységében a tantervi szabályozás öt szintje közül a NAT-on és a Kerettanterven túl a helyi, a tematikus és az individuális tanterv alapján szerveződő nyelvtanári munka megerősödik. Ez akár az ezredforduló nyelvvoktatási szakaszhatárának egyik lényeges üzeneteként vagy feladataként is felfogható a továbbiakra nézve. A szerző, illetve a mű felfogásából még egy, a fenti gondolattal összefüggő és lényeges üzenet kiolvasható az elemzett tizenöt évet illetőleg. Illúziómentesen, realistán és kellő szakmai higgadsággal tekint arra az időszakra, amely

alatt megtörtént a nyelvoktatási átrendező-
dés, az arányváltás, sok lényeges lépésen –
meg néhány kacskaringón is – túl vagyunk:
mindez önmagában eredmény, de nem lehet
csodákat várni, mivel a nyelvoktatási rend-
szerváltás mind magában az oktatási rend-
szerben, mind a tanároknál, mind pedig a
diákokban lassan válik átütő eredménnyé, és
hosszabb időszak elteltével vezet a nemzeti
nyelvtudási ráta látványos emelkedéséhez.

A mű – mint már említettem – tíz fejezetre
tagolódik. Ezek a fejezetek, amint ezt a címek
is mutatják, 15 év nyelvoktatásának legfonto-
sabb elemeit, eseményeit rendszerkritikai
szempontból veszik számba, illetve így elem-
zik. A szerző az adatokból, a dokumentumok-
ból, a felmérésekből és egyéb objektív tények-
ből táblót és összeggést készít, majd vélemé-
nyeket mutat be, vagy éppen véleményeket
ütköztet, de mindezt úgy rendezi és úgy kom-
mentálja, hogy saját határozott álláspontja is
érzékkelhető a mű egészén át. Ez az a pont, il-
letve ez az a megközelítés, ami a művet izgal-
massá és egyénivé is teszi; számos pontja vagy
fogalma a részletekben is érdekeset, újat mond.
Példaként hozhatjuk a korábbi hagyományos
és az ún. három éves nyelvtanárképzés és bo-
lognai képzés összevethetőségét; a nyelvtan-
árok modellkövető magatartásáról mondotta-
kat; a nyelvtanári kompetenciaháló felrajzoló-
sát; az iskolarendszerű nyelvoktatás mellett
működő „árnyékoktatást” vagy a „nyelv-
könyvközpontú oktatás” kérdését stb. A rend-
szerkritika mellett a rendszeralkotás is erőssé-
ge a szerzőnek. Ennek számos tanújelét adja,
de ezekből kiemelkednek azok a saját alkotású
és egyéni táblázatok, amelyekre érdemeses kü-
lönös figyelmet fordítania az olvasónak: tömör
összefogottságukkal nyelvpedagógiánk lényeg-
es problémáit ragadják meg. Fontosságuk
miatt néhányat konkrétan is kiemelek ezekből:
nyelvkönyvek és módszertani megközelítésük
(pp. 40–41); tantervek és módszertani megkö-
zelítések az ezredfordulón (pp. 44–46, 52); a
tantervi szabályozás szintjei (pp. 50–51); az
érettségi rendszer és oktatási következményei
(pp. 121–122); a forma-központú, illetve tan-

anyag-központú nyelvoktatás és a kommunika-
tív nyelvoktatás összevetése (p. 148) és vé-
gül a legfontosabb s egyben a jövőbe mutató
táblázat: tézisek és feladatok (pp. 149–150).

Végül feltehető a kérdés, hogy kinek ajánl-
ható a könyv. Mindenkinél, aki a nyelvoktatás-
sal bármilyen kapcsolatban áll, és akinek a gon-
dolkodásába belefér az idegen nyelvi kultúránk
fejlesztésének szándéka, de egyben tisztában
van azzal is, hogy ez csak céltudatos, szakszerű
és áldozatos munkával tehető meg. Persze az
ajánlás részletezhető: elgondolkodtató olvas-
mányként ajánlhatjuk a nyelvpolitikával és a
döntéshozatallal foglalkozóknak; szembesítés-
ként és leltárként a közoktatás és a felsőoktatás
vezetőinek, nyelvtanáraiknak; a képzési struktú-
ra újragondolására a nyelvtanárképzés és a
doktori képzés szervezőinek és oktatóinak;
tényanyag és ismeretek bővítésének szándéká-
val a nyelvpedagógia, a módszertan oktatóinak;
témaválasztásra az alkalmazott nyelvészet mű-
velőinek. És ne feledjük, ez a mű műfaja szerint
kézikönyv: többször használható, részleteiben
is olvasható, újra és újra levehető a könyves-
polcra.

Sturcz Zoltán

Burget Lajos

Retró szótár. Korfestő szavak a második világháborútól a rendszerváltásig

Tinta Könyvkiadó: Budapest,
2008. 347 p.

A TINTA Könyvkiadó 2008. évi slágerköny-
vei közé tartozik Burget Lajos *Retró szótára*.

Napjainkban a múltba vágyakozva visszate-
kintő, nosztalgizáló retródivat korszakát éljük.
A médiában retróműsorok sorakoznak: az 50-
es évek táborozásainak úttörődalairól és egy-
kori reklámként is felfogható plakátjairól, a
60-as évek balatoni nyaralásairól, a 70-es évek
öltözködési divatjáról, a 80-as évek slágereiről
szóló műsorok nagy érdeklődést váltanak ki a
nézőben, olvasóban egyaránt. A lélektani ma-